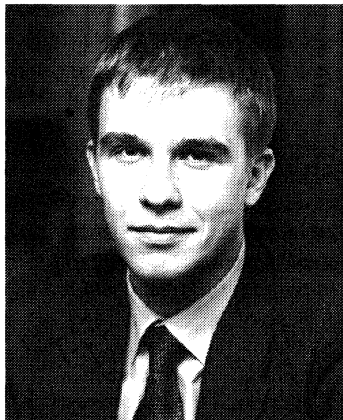

*М. П. Корчагін,
здобувач Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

УДК 347.23

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕЗУМПЦІЮ ДОБРОСОВІСНОСТІ НАБУВАЧА МАЙНА ВІД НЕУПОВНОВАЖЕНОЇ ОСОБИ

Стаття присвячена дослідженню питання доказування добросовісності у спорі між власником та набувачем. Аналізуються теоретичні та практичні проблеми у цій сфері правового регулювання, обґрунтовується висновок про існування презумпції добросовісності набувача.

Ключові слова: *віндикація, добросовісний набувач, тягар доказування, презумпція добросовісності.*

В межах наукової розробки конструкції добросовісного набуття майна від неуповноваженої особи одним із найбільш дискусійних питань до сьогодні залишається доказування добросовісності у спорі власника із набувачем.

Свої погляди на цю проблему висловлювали багато видатних цивілістів, зокрема Г. Ф. Шершеневич, І. М. Трепцін, М. В. Зімельова, В. А. Дозорцев, Б. Б. Черепакін, О. С. Іоффе, Ю. К. Толстой, Н. С. Кузнецова та інші. Як можна впевнитися, це – питання різних епох, які пройшла у своєму розвитку наука приватного права, проте досягти його остаточного вирішення так і не вдалося.

Відсутність єдності у вирішенні проблеми розподілу тягара доказування між власником та набувачем у доктрині цивільного права, безумовно, негативно відбивається на судовій практиці.

Так, в одних випадках суди виходять з того, що відповідно до ч. 5 ст. 12 ЦК України добросовісність набувача презюмується, тому незаконний набувач вважається добросовісним,

доки не буде доведено протилежне. Цей підхід закріплений у п. 10 постанови Пленуму ВСУ № 9 від 06.11.2009 р. «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» [34] і потім підтриманий в ухвалі ВСУ від 24.02.2010 р. [39] та численних судових рішеннях ВГСУ [32; 33].

Однак нерідко суди роблять протилежний висновок про те, що з огляду на вимоги ст. 10 ЦПК України та виходячи зі змісту ч. 1 ст. 388 ЦК України власник зобов'язаний довести вибуття майна з його володіння чи володіння особи, якій він передав майно, не з їхньої волі, а набувач має довести, що він придбав майно за відплатною угодою та не знав і не міг знати про придбання в особи, якій не належить право відчуження. Ця правова позиція висловлена в рішенні ВСУ від 19.01.2011 р. [36] та постановах ВГСУ [30; 31].

Наведене вище підтверджує актуальність дослідження цієї проблеми та необхідність теоретичного аналізу відповідних правовідносин.

Категорія добросовісності бере свої витoki у римському праві, в якому вона вперше отримала юридичне забарвлення. І хоча приватне право Риму не знало інституту добросовісного набуття майна у його сучасному варіанті, для римського юриста було очевидним, що *bona fides semper praesumitur nisi malam fidem adesse probetur* (якщо не доведено злий умисел, завжди передбачається добросовісність) [9, с. 383].

У дореволюційних цивілістів також не було сумнівів щодо презумпції добросовісності у приватному праві [42, с. 283]. У радянській період розвитку вітчизняного права на користь презумпції добросовісності набувача висловлювалася більшість вчених, зокрема Б. Б. Черепакін [41, с. 184] та О. С. Іоффе [19, с. 358].

Проте існувала й інша думка. Зокрема, В. А. Дозорцев зазначав, що існування презумпції добросовісності передбачає спростування її позивачем, який не має і не може мати у своєму розпорядженні жодних відомостей про спосіб та умови набуття речі відповідачем. Навпаки, відповідачу відомі ці дані, тому обставинам віндикаційного позову більше відповідає протилежна презумпція [22, с. 192].

Сучасні дослідники аналізують питання доказування добросовісності зазвичай лише з позиції догматики. Так, на думку І. М. Отрош добросовісність у ЦК України вживається в широкому та вузькому значенні, а тому не можна застосовувати загальну презумпцію добросовісності за ст. 12 Кодексу до аналізу добросовісності у вузькому розумінні за ст. 388 ЦК України [28, с. 11].

Наведене свідчить про те, що в історичному контексті у вітчизняному приватному праві був наслідуваний римський підхід та сформована загальна презумпція добросовісності, яка традиційно застосовувалася і до набувача майна від неуповноваженої особи. У радянські ж часи розпочалася тривала дискусія щодо обґрунтованості існування такої презумпції для сторін віндикаційного процесу, яка не вщухає й донині. Для вирішення цієї проблеми першим кроком, очевидно, має бути аналіз норм чинного законо-

давства України щодо розподілу тягара доказування.

У вітчизняному праві теорія доказування була детально розроблена ще дореволюційними вченими і до сьогодні її основи залишилися майже незмінними. Загальний принцип розподілу тягара доказування полягає у тому, що кожна зі сторін судового процесу повинна довести ті обставини, на які вона посиляється як на підставу своїх вимог або заперечень (ст. 33 ГПК України, ст. 10 ЦПК України). Позивач, звертаючись до суду, хоча й захищає дійсне та наявне право, однак як підставу позову йому необхідно навести лише правовстановлюючі факти, тобто обставини, які зазвичай достатні для виникнення відповідного права [45, с. 53–55]. Якщо позивач довів підстави своїх вимог, то тягар доказування протилежного, тобто спростування встановленого, переходить до опонента. Зрозуміло, що для досягнення цієї мети він повинен вказати на факти, якими паралізується вимога позивача або обґрунтовується право відповідача [11, с. 189–190]. І оскільки предмет доказування визначається нормами матеріального права [43, с. 253], то й склад фактів, які є для кожного конкретного спору правовстановлюючими та «правопаралізуючими», також визначається змістом норм матеріального права.

Керуючись наведеними міркуваннями, для первісного власника у спорі про витребування майна предмет доказової діяльності визначається положеннями ст. 387 ЦК України, за змістом якої підставами позову і предметом доказування буде (а) право власності позивача; (б) володіння відповідачем річчю; (в) незаконний характер цього володіння. Справедливість даних висновків загалом підтверджується судовою практикою [29].

Вимогам власника відповідач може протиставити заперечення, обґрунтовані приписами ст. 388 ЦК України, які паралізують вимогу позивача про віндикацію. У такому разі власник може витребувати своє майно (ст. 387 Кодексу), але якщо буде встановлена наявність відплатного договору та добросовісність набувача, віндикація можлива лише в разі відсутності волі власника чи законного

володільця на втрату речі (ч. 1 ст. 388 Кодексу). Отже, існування відплатного договору про відчуження речі й добросовісність набувача є обставинами, які паралізують вимоги позивача та, відповідно, мають доводитися відповідачем, який на них посиляється. Водночас ч. 5 ст. 12 ЦК України передбачає презумпцію добросовісності для випадків, коли законом встановлені наслідки недобросовісного здійснення, а не набуття особою права, що формально виключає набувача з-під дії цієї норми.

Інший підхід (саме через зміст норми), втілений у німецькому праві. Згідно з § 932(1) BGB внаслідок відчуження, здійсненого за правилами § 929, набувач стає власником, навіть якщо річ не належала відчужувачу, за виключенням випадків, коли він на момент набуття права власності діяв би недобросовісно [12, с. 348]. Ця норма сформульована таким чином, що не покупець доводить виникнення права власності, а власник обґрунтовує ненабуття цього права відповідачем, для чого він має довести недобросовісність покупця.

Наведене вище наочно демонструє, що за буквальною змістом ч. 1 ст. 388 ЦК України саме набувач повинен доводити свою добросовісність. Однак від думки залишити подальший аналіз застерігає той факт, що закріплена у ст. 388 ЦК України норма існує ще з радянських часів, але при цьому більшість радянських вчених висловлювалися на користь презумпції добросовісності. Крім того, вчені-розробники проекту ЦК України, здається, й гадки не мали про такі звужені зміст та сферу застосування презумпції добросовісності у приватному праві. Зокрема, Н. С. Кузнецова продовжує закликати суддів звернути увагу під час вирішення відповідних спорів на презумпцію добросовісності, встановлену ст. 12 ЦК України [17, с. 3]. Варто прислухатися до цих порад, оскільки вони мають більш ніж достатні підстави не тільки з позицій бажаного підходу, а й у контексті норм нині чинного ЦК України.

По-перше, сумніви у правильності наведеного вище буквального тлумачення статей 12, 388 ЦК України виникають при звер-

ненні до положень ч. 2 ст. 328 ЦК України, згідно з якою право власності вважається набутим правомірною, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом. Мета цієї норми цілком зрозуміла: презюмується правомірність підстави (юридичного факту чи складу), яка породжує набуття права власності. В силу ст. 330 ЦК України підставою виникнення права власності у добросовісного набувача є юридичний склад, передбачений ст. 388 Кодексу, куди входить і добросовісність набувача. Отже, відповідачу достатньо довести отримання речі на виконання договору про передачу майна у власність, тобто довести, що він є набувачем. А оспорування підстави набуття, в тому числі добросовісності, має здійснюватися позивачем.

По-друге, застосовуючи положення статей 12, 388 ЦК України, не слід забувати, що добросовісність разом зі справедливістю та розумністю визнана загальною засадою цивільного законодавства (ст. 3 ЦК України). Таким засадам надається величезне значення у цивілістиці. Відомий вчений Ю. Х. Калмиков відзначав, що саме ці положення (перші статті кодексу) слід вважати правовими основами економічного обороту. Стрижневі ідеї та принципи, закріплені у них, пронизують усі без винятку норми цивільного законодавства [20, с. 44–46]. Наведені характеристики корелюють із розумінням принципів цивільного законодавства як стабільних вихідних керівних положень, що виражають об'єктивні закономірності розвитку відносин і суспільства, та відповідно до яких будуються нормативна база, регламентація поведінки суб'єктів цивільного права та правозастосування [5, с. 98; 14, с. 223].

За задумом розробників проекту ЦК України у ст. 3 містяться найхарактерніші для приватноправової сфери основоположні засади [23, с. 49]. Справедливість, добросовісність та розумність є базовою серед інших загальних засад цивільного законодавства. Ці принципи, наголошує А. С. Довгерт, є кінцевою сутністю права. Через їх призму має оцінюватися і тлумачитися все позитивне та

природне право й наслідки його застосування [16, с. 124].

В цілому аналогічна характеристика дається вченими добросовісності, коли вона з науковою метою розглядається окремо від інших загальних засад цивільного законодавства. Зокрема, стверджується, що принцип добросовісності пронизує всю систему цивільних правовідносин [35, с. 123], регулює поведінку учасників правовідносин, визначає основний зміст, характер тлумачення та застосування інститутів і норм цивільного права [26, с. 175]. У деяких розвинутих країнах та на міжнародному рівні норми права навіть можуть не застосовуватися, якщо вони суперечать принципу добросовісності [38, с. 15].

Таке важливе значення загальних засад цивільного законодавства дає можливість однозначно стверджувати, що презумпція добросовісності при здійсненні цивільних прав (ст. 12 ЦК України) є лише одним із проявів засади добросовісності у цивільному праві [40, с. 13]. Принцип добросовісності не зводиться до цієї презумпції, через що і не може нею обмежуватися, а навпаки, повинен аналогічно проявлятися під час набуття цивільних прав.

Презумпції за своєю правовою природою є припущенням про наявність чи відсутність певного факту, яке ґрунтується на усталених, типових зв'язках цього факту з наявними обставинами та підтверджується попереднім досвідом [8, с. 14]. Тому на рідкість дивним було б припущення, що під час здійснення суб'єктивних прав особи діють у більшості випадків добросовісно, а при набутті цих же прав – якимось по-іншому. Тим більше, що усі прояви добросовісності охоплюються принципом добросовісності (ст. 3 ЦК України), який за визначенням також виражає об'єктивні закономірності суспільних відносин і також є результатом певного узагальнення [21, с. 16]. Крім того, в багатьох випадках набуття прав відбувається шляхом здійснення інших прав. Прикладом може бути набуття права власності при реалізації права вимоги за договором купівлі-продажу. Для цих випадків неможливе одночасне

існування презумпції добросовісності при здійсненні права та відсутність такої презумпції при набутті права.

Також слід враховувати, що згідно з абз. 2 ч. 3 ст. 92 ЦК України у відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження. Як зазначав Пленум Верховного Суду України у п. 42 постанови № 13 від 24.10.2008 р. «Про практику розгляду судами корпоративних спорів», це положення є гарантією стабільності майнового обороту і загальноприйнятим стандартом у світовій практиці, зокрема, відповідно до Першої директиви 68/151/ЄС Ради Європейських співтовариств. Водночас, не важко помітити, що добросовісність для цілей ст. 388 ЦК України і добросовісність за ст. 92 Кодексу однакові за значенням, адже вони передбачають необізнаність особи про дефект у повноваженнях на стороні контрагента, що впливає на правові наслідки дій цієї особи. І якщо причиною встановлення презумпції добросовісності у ст. 92 ЦК України є гарантування стабільності майнового обороту, що властиве і для добросовісності за ст. 388 Кодексу, можливим вбачається тлумачення вказаних норм на підставі логічної тотожності: приписи закону, які належать до характеристики одного предмета, застосовуються до іншого предмета з такою самою характеристикою [10, с. 288–290].

Таким чином, застосування положень статей 12, 388 ЦК України без врахування норм статей 3, 92, 328 ЦК України може призвести до помилкових висновків про відсутність у вітчизняному цивільному праві презумпції добросовісності набувача. Закладені в кодексі цивілістичні конструкції насправді дають підстави для протилежного твердження.

Крім аналізу норм законодавства, потребує вирішення питання про доцільність існування презумпції добросовісності набувача у сучасних умовах, для чого важливим є врахування досвіду зарубіжних країн. У більшості держав Європи панує презумпція доб-

росовісності набувача, тому несподіваними є пропозиції Дослідницької групи з Європейського цивільного кодексу, викладені у документі «Принципи, визначення та модельні правила європейського приватного права. Проект загальної системи рекомендацій» (*Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference*), яка в цьому питанні наслідувала підхід, втілений лише у Нідерландах [3, с. 112] та Швеції [1, с. 127]. Групою запропоновано розділити тягар доведення окремих елементів добросовісності: якщо «безпосереднє знання» пропонується доводити власнику, то в силу прямої вказівки ст. 101 § 3 книги 8 Проекту покупець повинен довести існування обставин, з яких вбачається, що від нього не можна було розумно очікувати знання про відсутність права у продавця. Цей підхід мотивовано балансом інтересів набувача і власника, неможливістю доведення заперечних фактів, складністю доведення власником недобросовісності набувача у відносинах, в яких власник не є учасником, недопущенням зловживання інститутом добросовісного набуття [2, с. 896–897].

Баланс інтересів набувача та власника, на думку Дослідницької групи, полягає в тому, що добросовісне набуття є лише винятком і особа, яка бажає використати спеціальні механізми на свою користь, повинна довести наявність усіх умов для цього. Однак ці доводи є сумнівними, оскільки умовами добросовісного набуття, крім добросовісності, є також особливий спосіб втрати володіння власником та відсутність права у продавця, але в жодній правовій системі на набувача не покладається обов'язок доведення цих обставин.

Другий аргумент стосується принципів доказування і виходить з неможливості доказування так званих негативних (заперечних) фактів. Заперечним фактом є відсутність у певний час та в певному місці явища чи стану, які загалом можуть існувати в об'єктивній дійсності [25, с. 341]. Дослідницька група вважає, що власник не в змозі довести відсутність добросовісності набувача, тому набувач має довести наявність своєї

добросовісності. Водночас обов'язок доказування знання покупця про дефекти в праві відчужувача покладається на власника, тому що набувач не може довести своє незнання [2, с. 896–897].

Плутанина виникла внаслідок неврахування, що добросовісність – це єдина категорія, яка передбачає і незнання, і неможливість знати. Обидва ці факти за термінологією процесуального права є заперечними. Навпаки, недобросовісність означає знання та можливість знати, тобто факти позитивні. Зрозуміло, доводити знання набувача або, що він міг дізнатися про дефекти в праві продавця, має власник, оскільки набувач у цьому не зацікавлений.

Крім того, вихідне твердження про неможливість доказування негативних фактів (*negativa non probantur*) хоча й має прихильників [7, с. 377], проте не є однозначним. Звичайно, довести відсутність знання, оплати, поставки значно важче, ніж факти позитивні. Однак загалом вченими було визнано, що заперечний характер факту сам по собі не усуває можливості його доведення. Ці факти неможливо довести (1) безпосередньо, інакше ніж через доведення протилежного позитивного факту, та (2) якщо вони невизначені, тобто складаються з такої кількості обставин, окремо довести існування кожної з яких неможливо [6, с. 11].

Добросовісність як відсутність знання і можливості дізнатися не може бути доведена не тому, що є заперечним фактом, а тому, що вона є невизначеною. Навпаки, якщо власник вважає набувача недобросовісним, то це твердження завжди стосується конкретної обставини (наприклад, родинних стосунків набувача із продавцем, явно заниженої ціни продажу, направлення набувачу листа із попередженням про судовий спір). Цим детермінується конкретна обставина, із доказуванням чи спростуванням якої пов'язується висновок про добросовісність. І обов'язок спростування цієї вже визначеної обставини для доведення своєї добросовісності лежить на відповідачеві. Таким чином, аргумент *negativa non probantur* свідчить, радше, на користь презумпції добросовісності.

Складність доведення власником недобросовісності набувача через те, що власник не є учасником відносин покупця з продавцем, також не є достатнім аргументом. Навіть вчені, які заперечують презумпцію добросовісності, погоджуються, що не менш важко довести свою добросовісність набувачу [18, с. 113].

Що стосується доводів про можливі зловживання захистом добросовісних набувачів, то вони легко трансформуються у доводи про зловживання колишніх власників у випадку існування презумпції недобросовісності набувачів.

Окремо також слід зауважити, що всі доводи противників припущення добросовісності висунуті лише в контексті розподілу тягара доказування. Це свідчить про розуміння цієї презумпції як процесуально-правової, що є необґрунтованим. Як зазначає В. А. Ойгензіхт, матеріально-правова презумпція, безумовно, пов'язана із питанням доказування. Проте якщо процесуально-правова презумпція лише вирішує питання розподілу тягара доказування та визнання факту доведенням у судовому процесі, то матеріально-правова презумпція є умовиводом, який дає можливість зробити висновок про існування факту, що має матеріально-правове значення. Вона стосується не тільки до учасників процесу й суду, а й діє щодо невизначеного кола осіб або іншого учасника правовідносин [27, с. 28–31]. Тому презумпція добросовісності у цивільному праві належить до матеріально-правових, оскільки вона має значення для матеріальних правових наслідків, а не лише для доказування.

Приватноправовим відносинам взагалі характерне сприйняття контрагента чи будь-якого іншого учасника цих відносин як розумного і добросовісного. Справа тут не тільки і не стільки у процесуальній презумпції, це засада, безапеляційно підтверджена історією (!). У німецькій доктрині, під впливом якої зростало приватне право Російській імперії, панівною є ідея про те, що добросовісність у цивільному обороті становить правило [15, с. 135]. Правники з країн англо-американської правової системи, які завжди

прискіпливо й уважно ставилися до дотримання стандартів справедливості та чесності, зауважують: кожна особа повинна мати можливість припускати, що ті, з ким вона має справу у суспільстві, діятимуть добросовісно. Добросовісність є радше мінімальним стандартом, аніж високим ідеалом [4, с. 195]. З цих засад виходила і Редакційна комісія при підготовці проекту Цивільного уложення Російської імперії, неодноразово підкреслюючи, що добросовісність складає необхідну умову у всіх цивільних відносинах [13, с. 604]. Серед сучасних науковців пострадянського простору, наприклад, Л. В. Щеннікова наголошує, що добросовісність має бути нормою для цивільних правовідносин. Їх учасники повинні бути зв'язані певною доброзичливістю, довірою, відчувати впевненість у тому, що будь-хто і кожен у своїй поведінці керується моральними засадами обороту [44, с. 58]. І дійсно, важко собі уявити розвинутий цивільно-правовий обіг, заснований на підозрілості. В іншому випадку, наприклад у разі порушення зобов'язання боржником, будь-якого кредитора можна було б звинуватити у сприянні настанню збитків, оскільки він мав би передбачити недобросовісність свого контрагента. Саме ж цивільне право ризикувало б перетворитися на право санкцій, а основний акт цивільного законодавства навряд чи вважався таким, що писався для *bonus pater familias* (добропорядного господаря), як на цьому наполягають науковці [37, с. 642].

Наведені вище основи вчення про добросовісність у цивільному праві і є причиною закріплення галузевого принципу добросовісності. У контексті вітчизняного права поява добросовісності саме серед загальних засад усього цивільного права є не випадковим, а свідомим кроком розробників проекту кодексу. Так, Н. С. Кузнецова звертає увагу на те, що в перших редакціях проекту принцип справедливості, добросовісності та розумності розглядався виключно як інституційний принцип зобов'язального права, але надалі трансформувався в загальногалузевий принцип цивільного права [24, с. 10].

За таких обставин нехтування дійсними

причинами появи норм ЦК України, що закріплюють засади добросовісності, неврахування перевірених часом основ цивілістичної думки не може бути обґрунтовано тим, що ЦК України не містить прямої норми щодо презумпції добросовісності саме при набутті суб'єктивних прав. Набувач майна від неуповноваженої особи повинен вважатися добросовісним, доки це не спростовано. Коріння цієї презумпції знаходяться у принципі добросовісності, який є аксіомою для цивільного права. Невипадково, пропонуючи відхід від презумпції добросовісності набувача, Ро-

боча Група в рамках робіт з уніфікації цивільного права Європи висловила побоювання, що без прямої норми, яка буде по-іншому розподіляти тягар доказування між власником та набувачем, ніщо не змусить національні суди припинити усталене використання цієї презумпції у своїй діяльності [2, с. 897]. Мабуть, більше за все ці мотиви Робочої Групи свідчать про помилковість її підходу до доведення добросовісності.

Водночас заперечувати існування презумпції добросовісності набувача у цивільному праві України підстав немає.

Список використаних джерел

1. Lilja M. National Report on the Transfer of Movables in Sweden / Martin Lilja // National Reports on the Transfer of Movables in Europe. Volume 5 Sweden, Norway and Denmark, Finland, Spain / edited by Wolfgang Faber, Brigitta Lurger. – Munich : Sellier, 2011. – P. 1–204.
2. Principles of European Law. Acquisition and Loss of Ownership of Goods / edited by Wolfgang Faber, Brigitta Lurger. – Munich : Walter de Gruyter, 2011. – 1700 p.
3. Salomons A. F. National Report on the Transfer of Ownership of Movables in The Netherlands / Arthur F. Salomons // National Reports on the Transfer of Movables in Europe. Volume 6 : The Netherlands, Switzerland, Czech Republic, Slovakia, Malta, Latvia / edited by Wolfgang Faber, Brigitta Lurger. – Munich : Sellier, 2011. – P. 1–157.
4. Summers R. S. «Good faith» in general contract law and the sales provisions of the Uniform Commercial Code / Robert S. Summers // Virginia Law Review. – 1968. – Volume 54. – Number 2. – P. 195–267.
5. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1981. – Т. 1. – 360 с.
6. Анненков К. Опыт комментария к Уставу гражданского судопроизводства / К. Анненков. – СПб. : Типография М. Стасюлевича, 1887. – Т. 2. О доказательствах. – 479 с.
7. Бабаев А. Б. Система вещных прав : монография / А. Б. Бабаев. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 408 с.
8. Бабаев В. К. Презумпции в советском праве / В. К. Бабаев. – Горький, 1974. – 124 с.
9. Бартошек М. Римское право : (Понятие, термины, определения) / М. Бартошек ; [пер. с чешск.]. – М. : Юрид. лит., 1989. – 448 с.
10. Васьковский Е. В. Цивилистическая методология. Учение о толковании и применении гражданских законов / Е. В. Васьковский. – М. : Центр ЮрИнфоР, 2002. – 508 с.
11. Гольмстен А. Х. Учебник русского гражданского судопроизводства / А. Х. Гольмстен. – [5-е изд., испр. и доп.]. – СПб. : Типография М. Меркушева, 1913. – 411 с.
12. Гражданское уложение Германии = Deutsches Buergerliches Gesetzbuch mit Einfuehrungsgesetz : ввод. закон к Гражд. уложению / науч. ред. В. Бергманн [и др.] ; пер. с нем. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 896 с.
13. Гражданское Уложение. Проект Высочайше учрежденной Редакционной Комиссии по составлению Гражданского Уложения (С объяснениями, извлеченными из трудов Редакционной Комиссии) / сост. А. Л. Саатчиан ; под ред. И. М. Тютрюмова. – СПб. : Издание Книжного Магази́на «Законоведение», 1910. – Т. 1. – 1215 с.
14. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. – [2-е изд., стереотип.]. – М. : Статут, 2001. – С. 213–232.
15. Дербург Г. Пандекты / Генрих Дербург ; под ред. А. Ф. Мейендорфа. – [6-е испр. изд.]. – СПб., 1905. – Т. 2. Вещное право. – 364 с.
16. Довгерт А. Новый гражданский кодекс Украины: предмет, субъекты, источники гражданского права / А. Довгерт // Гражданское законодательство. Статьи. Комментарии. Практика / под ред. А. Г. Диденко. – Вып. 20. – Алматы : ЮРИСТ, 2004. – С. 114–133.

17. Забезпечення захисту права власності – пошук оптимальних рішень // Вісник центру комерційного права. – 2011. – № 35. – С. 2–4.

18. Иванова Н. Р. Защита права собственности в арбитражном суде : Комментарий арбитражной практики / Н. Р. Иванова. – М. : ИНФРА-М ; КОНТРАКТ, 2000. – 296 с.

19. Иоффе О. С. Советское гражданское право (курс лекций). Общая часть. Право собственности. Общее учение об обязательствах / О. С. Иоффе. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1958. – 511 с.

20. Калмыков Ю. Х. О значении общих положений гражданского законодательства / Ю. Х. Калмыков // Гражданский кодекс России. Проблемы. Теория. Практика : сб. памяти С. А. Хохлова / отв. ред. А. Л. Маковский ; Исследовательский центр частного права. – М. : Междунар. центр фин.-эконом. развития, 1998. – С. 43–57.

21. Комиссарова Е. Г. Об основных началах гражданского законодательства / Е. Г. Комиссарова // Журнал российского права. – 2001. – № 5. – С. 13–20.

22. Комментарий к Гражданскому кодексу РСФСР / Г. Б. Астановский, З. С. Беляева, М. И. Брагинский, С. Н. Братусь, и др. ; отв. ред. С. Н. Братусь, О. Н. Садилов. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Юрид. лит., 1982. – 824 с.

23. Кузнецова Н. С. Совершенствование механизма правового регулирования гражданских правоотношений / Н. С. Кузнецова // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання) : матер. між нар. наук.-практ. конф., Київ, 10 листопада 2011 року. – К. : Алерта, 2012. – С. 47–50.

24. Кузнецова Н. С. Принципи сучасного зобов'язального права України / Н. С. Кузнецова // Українське комерційне право. – 2003. – № 4. – С. 9–16.

25. Курылев С. В. Основы теории доказывания в советском правосудии / С. В. Курылев // Избранные труды. – Минск : Редакция журнала «Промышленно-торговое право», 2012. – С. 303–474.

26. Михайлов С. В. Значение категории добросовестности для обязательственных отношений и последствий недействительности договоров цессии / С. В. Михайлов // Недействительность в гражданском праве: проблемы, тенденции, практика : сб. статей / отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2006. – С. 174–193.

27. Ойгензихт В. А. Презумпции в советском гражданском праве / В. А. Ойгензихт. – Душанбе : Ирфон, 1976. – 191 с.

28. Отрош І. М. Право власності на об'єкти нерухомості за законодавством України: охорона та захист : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / І. М. Отрош. – К., 2012. – 16 с.

29. Постанова Вищого господарського суду України у справі № 2-5/1326-2010 від 17 серпня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17851652>.

30. Постанова Вищого господарського суду України у справі № 17/5009/2339/11 від 21 лютого 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_3599208.html.

31. Постанова Вищого господарського суду України у справі № 5002-28/3644-2012 від 3 вересня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_4198096.html.

32. Постанова Вищого господарського суду України у справі № 5015/3541/12 від 4 вересня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_4202418.html.

33. Постанова Вищого господарського суду України у справі № 5015/4582/11 від 11 вересня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_4213883.html.

34. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 від 6 листопада 2009 р. «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>.

35. Примак В. Д. Вина і добросовісність у цивільному праві (теорія, законодавство, судова практика) / В. Д. Примак. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 432 с.

36. Рішення Верховного Суду України у справі № 6-13839св10 від 19 січня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13485934>.

37. Скловский К. И. Собственность в гражданском праве / К. И. Скловский. – [4-е изд.]. – М. : Статут, 2008. – 922 с.

38. Смітюх А. В. Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА та lex mercatoria в контексті міжнародного приватного права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / А. В. Смітюх. – О., 2004. – 19 с.

39. Ухвала Верховного Суду України від 24 лютого 2010 року у справі № 6-894св10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8517704>.

40. Цивільний кодекс України : Науково-практичний коментар / А. С. Довгерт, Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць та ін. ; за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. – К. : Істина, 2004. – 928 с.
41. Черепакін Б. Б. Виндикаційні іски в радянському праві / Б. Б. Черепакін // Труды по гражданскому праву. – М. : Статут, 2001. – С. 171–224.
42. Шершеневич Г. Ф. Учебник торгового права / Г. Ф. Шершеневич. – [9-е изд., 2-е посмертное]. – М. : Московское Научное Издательство, 1919. – 373 с.
43. Штефан М. Й. Цивільний процес : підруч. для юрид. спец. вищих закладів освіти / М. Й. Штефан. – К. : Ін Юре, 1997. – 608 с.
44. Щенникова Л. В. Принципы гражданского права: достижения цивилистики и законодательной техники / Л. В. Щенникова / Цивилистические записки : межвуз. сб. науч. трудов. – М. : Статут ; Екатеринбург : Институт частного права, 2002. – Вып. 2. – С. 41–59.
45. Яблочков Т. М. Материально и процессуально-правовые основы учения о распределении бремени доказывания / Т. М. Яблочков // Вестник гражданского права. – 1917. – № 3–5 (март–май). – С. 49–79.

Корчагин М. П. К вопросу о презумпции добросовестности приобретателя имущества от неуполномоченного лица.

Статья посвящена исследованию вопроса доказывания добросовестности в споре между собственником и приобретателем. Анализируются теоретические и практические проблемы в этой сфере правового регулирования, обосновывается вывод о существовании презумпции добросовестности приобретателя.

Ключевые слова: виндикация, добросовестный приобретатель, бремя доказывания, презумпция добросовестности.

Korchagin M. P. About the item of bona fides presumption of the purchaser of property from an unauthorized person.

The article is dedicated to the research of item concerning bona fides proving in the litigation between owner and purchaser. Theoretical and practical problems in this area of legal regulations were analyzed, conclusion of existing of bona fide presumption is substantiated.

Key words: vindication, bona fide purchaser, burden of proof, presumption of bona fides.
